

Biuletenio tematika ir tema

Kinija ir Rytų Azijos regionas: tarptautiniai santykiai, politika ir ekonomika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Kinijos politinės ir ekonominės ambicijos Arkties regione

Esminiai žodžiai

Kinija, Arktis, Arkties taryba, Rusija, tarptautinės sutartys, jūrų keliai, tarptautinės investicijos, energetika, prekyba, saugumas

Serija ir registracijos numeris

ZE-2025-3 ir ZE-2025-4

Leidimo data

2025-06-17

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

☒ Analitinė apžvalga ☐ Kita

Šaltiniai: kategorijos

- ☐ Teisės aktai ☒ Politinė komunikacija
☒ Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
☒ Žiniasklaidos turinys ☐ Socialinių tinklų turinys
☐ Statistiniai duomenys ☒ Mokslo darbai
☐ Metainformaciniai produktai
☐ Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

1925 01 01 -
2025 05 28

Šaltiniai: kalbos

- ☒ Lietuvių k. ☐ Lenkų k.
☒ Anglų k. ☐ Kitos ES kalbos
☐ Rusų k. ☐ Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2025). *Kinijos politinės ir ekonominės ambicijos Arkties regione* (ZE-2025-3 ZE-2025-4). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šiame darbe:

- pristatoma Kinijos Arkties politikos chronologija ir pažymimi svarbiausi įvykiai;
- nušviečiamos Pekino ambicijos ir pasiekimai Arktyje ekonomikos, mokslinio bendradarbiavimo bei saugumo srityse;
- aptariamas Kinijos ir Rusijos bendradarbiavimo Arktyje dėmuo;
- pateikiama apibendrinimų ir išvagų.

1. Įžanga

Ilgą laiką Arktis tarptautiniuose santykiuose nefigūravo, tačiau dėl visuotinio klimato atšilimo tirpstant ledynams ir sniegynams susidomėjimas šiuo regionu gerokai išaugo. Intensyvėjančios ekonomikos globalizacijos ir regioninės integracijos kontekste Arktis tampa vis svarbesne pasaulio dalimi, įgyjančia vis didesnę strateginę bei ekonominę vertę. Poliariniai moksliniai tyrimai, aplinkos apsauga, naujų laivybos maršrutų plėtojimas – tai tik keletas klausimų, dėl kurių turės tartis šiuo regionu susidomėjusios valstybės, tarp kurių – ir Kinija.

Nors pats šiauriausias Kinijos Liaudies Respublikos (KLR) teritorijos geografinis taškas nuo poliarinio rato nutolęs per 1 400 km, Arkties regioną šalis laiko savo naująja strategine riba, kur būtina užsitikrinti kuo palankesnes ekonomines bei karines pozicijas.¹

2014 m. valstybės ir valdančiosios Kinijos komunistų partijos (KKP) lyderis Xi Jinpingas paskelbė apie šalies siekį tapti „didžiąja poliarine galybe“. Jis paaiškino, kad šis tikslas yra svarbi plano tapti didžiąja jūrų galybe dalis. Šis užmojis atspindi smarkiai išaugusį KLR pasitikėjimą savimi. Kinija turi įvairių toli siekiančių interesų (įskaitant Arktyje ir Antarktidoje). Įgyvendinant „Vienos juostos, vieno kelio“ iniciatyvą (angl. *Belt and Road Initiative*), Arkties vandenynas laikomas trečiuoju Šilko kelio koridoriumi greta sausumos kelio per Centrinę Aziją ir jūrinio maršruto Indijos ir Ramiuoju vandenynais į Viduržemio jūrą.²

Valstybės, kurių sienos ribojasi su strategiškai vertingu poliariniu regionu, vadinamos Arkties aštuonetu. Jį sudarančios Kanada, Danija, Suomija, Islandija, Norvegija, Rusija, Švedija ir Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) yra nuolatinės Arkties tarybos (AT) (angl. *Arctic Council*) narės. Kinija savo įtaka siekia prilygti šioms valstybėms.

Šiame darbe pristatoma Kinijos ambicijų Arkties regione raida. Kinų Arkties politika nagrinėjama iš ekonominės, mokslinės bei karinės perspektyvos. Taip pat apžvelgiama KLR ir Rusijos partnerystė ir bendradarbiavimas vystant įvairius projektus poliarinėje šiaurėje.

2. Kinijos Arkties politikos chronologija

Vienos išsamios sutarties, kuri apibrėžtų tarptautinės veiklos Arkties regione taisykles, nėra. Šiuo metu Arkties reikalus reglamentuoja Jungtinių Tautų (JT) Chartija, JT jūrų teisės konvencija, geriau žinoma kaip UNCLOS (angl. *United Nations Convention on the Law of the Sea*), Špicbergeno sutartis ir kitos sutartys bei bendroji tarptautinė teisė.³

KLR pastangų įsitvirtinti Arkties regione pradžia galima laikyti **1925 m., kai valstybė prisijungė prie tais pačiais metais įsigaliojusios (pasirašytos dar 1920 m.) Špicbergeno sutarties**, pagal kurią Kinija (kartu su kitomis sutartį pasirašiusiomis šalimis, kurių šiuo metu yra per 40) gali vykdyti komercinę veiklą Svalbardo archipelage, kuris priklauso Norvegijai. **Ši sutartis - vienas svarbiausių dokumentų, leidžiančių kinams vykdyti dabartinę mokslinių tyrimų bei komercinę veiklą Arktyje.**⁴

¹ Buchanan Ponczek, C. (2023 m. liepos 17 d.). Arctic Ambitions: The Role of Russia in China's Polar Strategy. Prieiga per internetą: <https://www.ispionline.it/en/publication/arctic-ambitions-the-role-of-russia-in-chinas-polar-strategy-135859>

² Paul, M. (2025 m. vasario 13 d.). China's Arctic Turn. Prieiga per internetą: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2025C08/>

³ State Council Information Office of the People's Republic of China (2018 m. sausio 26 d.). China's Arctic Policy. Prieiga per internetą: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm

⁴ Dale-Huang, A., Doshi, R., Zhang, G. (2021). Northern Expedition: China's Arctic Activities and Ambitions Prieiga per internetą: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf

Vėliau kinų susidomėjimas poliariniu regionu kuriam laikui išblėso. Pasak Kinijos tarptautinių studijų instituto mokslininko Liu Jin, **KLR sukrito vykdyti aktyvesnę Arkties politiką tik po daugiau nei 60-ies metų**, kai įsibėgėjo tuometinio KKP lyderio Deng Xiaopingo inicijuotos ekonominio laisvėjimo ir atsivėrimo Vakarams politikos reformos.⁵

1981 m. įsteigta Kinijos Arkties ir Antarkties administracija, organizuojanti mokslinius tyrimus ir rengianti jų penkmečio planus, kuriuos faktiškai įgyvendina 1989 m. įkurtas Kinijos poliarinių tyrimų institutas. Šios institucijos pavaldžios Valstybinei vandenynų administracijai, 2018 m. vykdant administracines pertvarkas tapusiai Gamtos išteklių ministerijos padaliniu. Valstybinė vandenynų administracija derina savo mokslines veiklas ir tyrimus su Kinijos mokslų akademija, kuri prižiūri dar kelias Arkties mokslinius tyrimus vykdančias institucijas, pvz., Giliavandenių mokslų ir inžinerijos institutą.⁶

Instituciniai pokyčiai puikiai iliustruoja ir palaipsniui kintantį KKP požiūrį į Arkties regioną. Ankstesnes atsargias pastangas įsitraukti į mokslinių tyrimų sritį pakeitė konkretni materialinės naudos siekimu grįsti prioritetai. Tikriausiai ne atsitiktinai Valstybinės vandenynų administracijos direktorius yra ir šią instituciją valdančios Gamtos išteklių ministerijos viceministras.⁷

Arkties aštuonetas 1996 m. įkūrė svarbiausią poliarinio regiono reikalus prižiūrinčią ir administruojančią instituciją – Arkties tarybą. **2009 m. Kinija nesėkmingai bandė gauti nuolatinės stebėtojos Arkties taryboje statusą.** Akademiko Liu Jin nuomone, pirmojo prašymo atmetimą daugiausia lėmė tai, kad aštuonios AT narės nesutarė, kaip užtikrinti, kad didelės ir įtakingos tarptautinės veikėjos, tokios kaip Kinija, Japonija ir Europos Sąjunga (ES), galėtų dalyvauti organizacijoje kaip stebėtojos nekeisdamos jos pobūdžio.⁸

Įdomu tai, kad **AT priklausanti Rusija taip pat balsavo prieš 2009-iais pateiktą Kinijos prašymą.** Politikos mokslų profesoriaus Marco Lanteigne teigimu, „Nepaisant stiprėjančių Kinijos ir Rusijos ekonominių bei diplomatinų santykių, Vladimiro Putino Vyriausybė nerimavo, kad Kinijos dalyvavimas Tarybos veikloje turės neigiamos įtakos Rusijos Arkties politikai.“⁹

Nepaisydama pradinės nesėkmės, **2010-2013 m. Kinija ėmėsi vykdyti itin aktyvaus bendradarbiavimo su AT šalimis strategiją**, kurios esmę sudarė aukšto lygio vizitai į šias šalis. Vien 2010 m. surengti 4 svarbių Kinijos pareigūnų vizitai AT narėse: tuometinis viceprezidentas Xi Jinpingas lankėsi Suomijoje ir Švedijoje, buvęs prezidentas Hu Jintao – Kanadoje, o buvęs Politinio biuro nuolatinio komiteto narys He Guoqiangas vyko į Islandiją, pasirašyti trys dvišaliai ekonominio bendradarbiavimo susitarimai. Siekdamas užmegzti ekonominius ryšius su Grenlandija, Hu Jintao 2012 m. lankėsi Danijoje.

⁵ Ten pat.

⁶ Khanna, M. (2025 m. kovo 19 d.). China and the Arctic: An Overview. Prieiga per internetą: <https://www.orfonline.org/research/china-and-the-arctic-an-overview>

⁷ Ten pat.

⁸ Žr. 4 šaltinį.

⁹ Ten pat.

Kinija šių vizitų metu gana sėkmingai derino pastangas pelnyti AT šalių palankumą ir paskatinti ekonominį bendradarbiavimą.¹⁰

KLR diplomatinės pastangos atsipirko ir **2013 m. Kinija** (kartu su Indija, Pietų Korėja, Japonija, Singapūru ir Italija) **buvo priimta į AT stebėtojos teisėmis**. Šis įvykis atskleidė augančią pasaulinę šalies įtaką ir reiškė pripažinimą, kad Kinija turi teisę reikšti poziciją dėl Arkties regiono ateities.¹¹

Reikšmingu simboliniu lūžiu galima laikyti ir **2018-ius, kai šalis pristatė baltąją knygą, kurioje deklaruojamos KKP politinės ambicijos bei tikslai Arkties regione**. Šiame dokumente Kinija įsivardijo „valstybe arti Arkties“ ir išdėstė siekį tiesti „poliarinį šilko kelią“.¹²

Kinija šioje baltojoje knygoje, kurioje iš pirmo žvilgsnio pirmenybė teikiama mokslo ir mokslinių tyrimų sričiai, pirmą kartą pagrindžia savo teises poliariniame regione. Dėstoma, kad **Arkties regionui nepriklausančios valstybės neturi jame teritorinio suvereno galių, tačiau sutartys, tokios kaip UNCLOS, taip pat bendroji tarptautinė teisė leidžia joms minėtame regione vystyti įvairias veiklas**, pvz., susijusias su moksliniais tyrimais, navigacija, skrydžiais, žvejyba, povandeninių kabelių ir vamzdynų tiesimu atviroje jūroje ir atitinkamuose Arkties vandenynui priklausančių jūrų rajonuose, taip pat suteikia teises į išteklių žvalgybą ir eksploatavimą šioje zonoje.¹³

Pretenzijos argumentuojamos istoriniais susitarimais bei pasiekimais. Pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis aiškinama Kinijos teisė dalyvauti Arkties reikaluose – jau minėta Špicbergenų sutartis. Taip pat akcentuojama, kad nuo 2013 m. KLR suteiktas AT stebėtojos statusas. Minimi ir įsitraukimo į mokslinio pobūdžio veiklas poliariniame regione pavyzdžiai.¹⁴

Visgi svarbiausia tai, kad aptariamame dokumente Kinija projektuoja savo įsivaizduojamą vaidmenį sprendžiant Arkties reikalus ateityje. Pabrėžiama, kad Pekinas gerbs jau esančius tarptautinius susitarimus ir institucinius formatus, tačiau reiškiamas noras prisidėti prie naujų taisyklių ir organizacijų kūrimo, taip siekiant didinti Kinijos įtaką regione. Konkrečiai baltojoje knygoje rašoma, kad dalyvaudama su Arkties regionu susijusių reikalų ir veiklų valdyme Kinija remsis galiojančiomis taisyklėmis ir mechanizmais. Primenama, kad Kinija yra įsipareigojusi laikytis esamos tarptautinės teisės, apimančios ir JT Chartiją, UNCLOS, sutartis dėl klimato kaitos ir aplinkosaugos bei atitinkamas Tarptautinės jūrų organizacijos taisykles, reaguoti į įvairias tradicines ir netradicines grėsmes saugumui pasitelkiant pasaulinius, regioninius, daugiašalius ir dvišalius mechanizmus, taip pat kurti ir palaikyti „teisingą, protingą ir gerai organizuotą Arkties valdymo sistemą“.¹⁵

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Kai, S. (2014 m. liepos 18 d.). Beyond the Dragon and the Panda: Understanding China's Engagement in the Arctic. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/24905275>

¹² Biagioni, M. (2023 m. rugsėjo 5 d.). China's Push-in Strategy in the Arctic and Its Impact on Regional Governance. Prieiga per internetą: <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/c05/chinas-push-strategy-arctic-and-its-impact-regional-governance>

¹³ State Council Information Office of the People's Republic of China (2018 m. sausio 26 d.). China's Arctic Policy. Prieiga per internetą: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

Dalyvaudama tarptautiniuose dialoguose, pasirašydama didelės svarbos susitarimus ir kritikuodama Arkties valdymo mechanizmus Kinija aktyviai propaguoja politiką, palaikančią didesnį šalies vaidmenį sprendžiant aptariamo regiono reikalus. Svarbu paminėti, kad **KLR lygiagrečiai ieško alternatyvų pačiai AT - tai daroma inicijuojant įvairaus formato dvišalius ir daugiašalius dialogus bei bendradarbiavimo platformas**, pvz., Kinijos vandenyno universitetas (angl. *Ocean University of China*) ir Rusijos Sankt Peterburgo universitetas nuo 2012 m. kasmet organizuoja Arkties forumą. 2013 m. kinai įsteigė Kinijos ir Šiaurės šalių Arkties tyrimų centrą (angl. *China-Nordic Arctic Research Center*), kurio tikslas – skleisti žinias ir didinti supratimą apie Arkties problemas bei koordinuoti regiono institutų mokslinius tyrimus. Be to, 2016 m. pradėti rengti aukšto lygio metiniai Kinijos, Japonijos ir Pietų Korėjos susitikimai Arkties klausimams aptarti, bet dėl tyrančių tarpusavio politinių įtampų apčiuopiamos pažangos nepasiekta.¹⁶

Manoma, kad, **taikydamas vadinamosios dviejų kelių diplomatijos (angl. *two track diplomacy*) metodus, kai tikslams pasiekti pasitelkiamas ir neformalus dialogas, Pekinas apeina kai kuriuos AT apribojimus**. Pavyzdžiui, dalyvaudama kai kuriuose forumuose Kinija daro įtaką sprendžiant Tarptautinės jūrų organizacijos priimto Tarptautinio laivybos poliariniuose vandenyse kodekso (angl. *Polar Code*) ar žvejybos draudimo centriniame Arkties vandenyne (angl. *Central Arctic Ocean fishing ban*), dėl kurio susitarė devynios valstybės ir ES, klausimus. Kartu šios pastangos leidžia Kinijai stiprinti jos, kaip regioninės partnerės, tapatybę.¹⁷

Pati Kinija skleidžia dvejopą su šalies veikla Arktyje susijusį naratyvą. Išoriniuose šaltiniuose pabrėžiama mokslo ir bendradarbiavimo svarba, o vidaus diskurse – žiniasklaidoje, vyriausybėse ataskaitose, Arkties regiono pareigūnų ir mokslininkų komentaruose, akademinėse diskusijose ir KKP lyderių kalbose – ryškesnis strateginių interesų užsitikrinimo faktorius.¹⁸

Augančios Kinijos geopolitinės ambicijos Arktyje neliko nepastebėtos ir Jungtinių Valstijų. 2019 m. lankydamasis Suomijoje tuometis JAV valstybės sekretorius Mike'as Pompeo pareiškė: „Yra tik Arkties valstybės ir ne Arkties valstybės. Jokios trečios kategorijos nėra, o teiginys, esą yra kitaip, Kinijai nesuteikia jokių teisių.“¹⁹

Visgi realybė yra tokia, kad Kinija, atkakliai ir nuosekliai siekdama užsibrėžtų tikslų, jau kurį laiką aktyviai dalyvauja Arkties regiono veiklose, o AT šalys jaučia nerimą dėl Pekino keliamų potencialių karinių grėsmių. Užslėpta KLR parama į Ukrainą įsiveržusiai Rusijai prisidėjo prie to, kad Kinija tapo mažiau patraukli partnerė kitoms Arkties šalims, išskyrus, žinoma, pačią agresorę. Konstatuojama, kad Kinija de

¹⁶ Žr. 4 šaltinį.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Pompeo, M. (2019 m. gegužės 6). Looking North: Sharpening America's Arctic Focus. Prieiga per internetą: <https://2017-2021.state.gov/looking-north-sharpening-americas-arctic-focus/>

facto jau vykdo įvairaus pobūdžio veiklas Arktyje. Kiek šie veiksmai pasiteisins ir užtikrins platesnius strateginius bei karinius interesus, paaiškės ateityje.²⁰

Apibendrinant, Kinijos susidomėjimas Arkties regionu nebuvo netikėtas ar staigus ir suintensyvėjo dar praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje, įsibėgėjus tuometinio KKP lyderio Deng Xiaopingo atsivėrimo Vakarams reformoms. Lūžio momentu galima laikyti Arkties baltosios knygos paskelbimą 2018 m. Dokumente pristatomas išgrynintas ir nuoseklus Kinijos politinis požiūris į Arktį. Deklaruojami siekiai aktyviai dalyvauti poliarinio regiono reikaluose, užsienio šalis užtikrinant, jog Pekinas gerbs nusistovėjusius tarptautinius susitarimus ir taisykles. Kinijos teisė dalyvauti sprendžiant su Arktimi susijusius klausimus grindžiama ir Špicbergenų sutartimi, kurioje numatyta ekonominės veiklos galimybė regione. Taip pat baltojoje knygoje primenama, kad nuo 2013 m. Kinija priimta į nuolatines stebėtojas Arkties taryboje. Kitos šalys, ypač JAV, netiki Kinijos deklaruojamomis geromis geopolitinėmis intencijomis – pagrindo tam suteikia ir Pekino bandymai įvairiais formatais kurti alternatyvias, jam palankesnes veiklos Arktyje taisykles.

3. Kinijos mokslinė veikla Arktyje

Poliarinio regiono moksliniai tyrimai reikšmingi ne tik Arkties aštuoneto šalims, bet ir visai tarptautinei bendruomenei. **Kinijai Arktis svarbi dėl keleto konkrečių priežasčių: dėl Europą, Aziją ir Šiaurės Ameriką jungiančio regiono geografinės padėties, šylant klimatui atsiveriančių naujų jūrų kelių, taip pat gamtinių išteklių, naudingųjų iškasenų gausos.** Taigi tyrimų plėtra aptariamoje teritorijoje turi rimtą, ekonomiškai pamatuojamą pagrindą.

Iki XXI a. Kinijos išlaidos moksliniams tyrimams Arktyje buvo santykinai nedidelės, iš dalies dėl to, kad šalis daugiau dėmesio skyrė arčiau esantiems regionams, o Arkties aštuonetas nenorėjo, kad Pekinas plėtotų ten savo ekonominę, mokslinę ir informacinę veiklą.²¹ Tačiau situacija pasikeitė, kai regionas pateko į KKP geopolitinių ambicijų lauką – moksliniai tyrinėjimai poliariniame rate tapo viena pagrindinių Kinijos dalyvavimą Arkties reikaluose grindžiančių priežasčių. JAV įsikūrusios ne pelno organizacijos „Stimson Center“ mokslininkės Yun Sun teigimu, **Kinija supranta, kad moksliniai tyrimai suteikia jai teisėtą prieigą prie Arkties regiono ir diplomatinį kanalą bendradarbiavimui su atskiromis Arkties valstybėmis stiprinti.** Šis įsitraukimas tarnauja strateginiam šalies tikslui – įteisinti augančius jos interesus ir vaidmenį.²²

Praėjusio amžiaus pabaigoje kinai ėmė po truputį plėtoti mokslinę veiklą poliariniame regione. 1991 m. Kinijos mokslų akademijos Atmosferos fizikos instituto profesorius Dengyi Gao tapo pirmuoju Arktyje apsilankiusiu Kinijos piliečiu. 1993 m. kinai įsigijo savo pirmąjį Ukrainoje pastatytą ledlaužį *Xue Long*

²⁰ Aoki, N., Chindea, A. I., Lumpkin, D., Pezard, S., Shokh, J. (2025). China's Economic, Scientific, and Information Activities in the Arctic. Prieiga per internetą: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RAA2800/RAA2823-1/RAND_RAA2823-1.pdf

²¹ Ten pat.

²² Žr. 4 šaltinį.

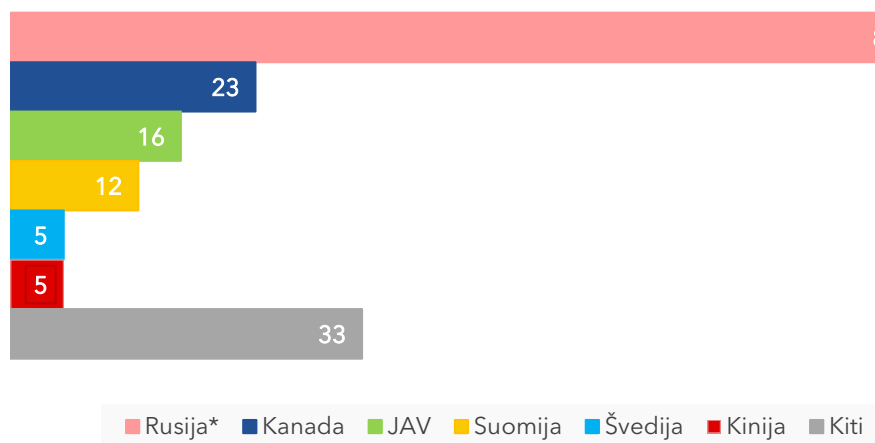
(„Sniego drakonas“). 1996 m. KLR tapo Tarptautinio Arkties mokslo komiteto (angl. *International Arctic Science Committee*) nare, o 2004 m. Norvegijos Svalbardo regione atidarė tyrimų stotį „Geltonoji upė“.²³

Moksliniams tyrimams skiriamas finansavimas taip pat reikšmingai didėjo. Skaičiuojama, kad vien tik Kinijos nacionalinis gamtos mokslų fondas ir jo partneriai 2005–2020 m. laikotarpiu investavo į 569 su Arkties tyrinėjimu susijusius projektus 473,5 mln. juanių (per 58 mln. eurų).²⁴

Į Arkties regioną nutaikytų Pekino ambicijų ir pajėgumų augimą puikiai iliustruoja ledlaužių laivyno plėtra. 2018 m. rudenį skelbta, kad kinai paleido pirmąjį šalies viduje pastatytą ledlaužį *Xue Long 2*.²⁵ Šiuo metu Kinija turi penkis įvairių dydžių ledlaužius, planuojama tolesnė šio tipo laivų statyba.²⁶

1 grafikas. Eksploatuojamų ledlaužių skaičius pasaulyje 2024 m.

© (duomenys) World icebreakers overview, 2024 m.²⁷ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2025 m.



*Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad Rusija turi apie 40 veikiančių ledlaužių.

Kinijos Arkties tyrimų infrastruktūra gana kukli, tačiau itin svarbi, nes atlieka ne tik mokslines, bet ir diplomatinio bendradarbiavimo funkcijas. Minėtinos šios įstaigos:²⁸

- **Arkties stebėjimo ir tyrimų stotis „Geltonoji upė“.** 2004 m. Svalbarde dviejų aukštų 560 kv. m pastate įkurtoje stotyje gali įsikurti 18 tyrėjų. Pagrindinės jos tyrimų sritys – viršutinių atmosferos sluoksnių fizika, glaciologija, jūrų biologija ir aplinkosaugos mokslas.
- **Kinijos ir Islandijos Arkties mokslinė observatorija.** 2013 m. Kinijos poliarinių tyrimų institutas ir Islandijos mokslinių tyrimų centras Islandijos šiaurėje pastatė observatoriją, skirtą Šiaurės pašvaisčių moksliniams stebėjimams. 2017 m. įstaiga pervadinta į Kinijos ir Islandijos Arkties mokslinę

²³ Žr. 6 šaltinį.

²⁴ China's Arctic Ambitions Technological Developments and Strategic Interests. (2024). Prieiga per internetą: <https://www.datenna.com/wp-content/uploads/2025/01/Datenna-Report-Chinas-Arctic-Ambitions.pdf>

²⁵ Humpert, M. (2018 m rugsėjo 12 d.). China launches its first domestically built icebreaker. Prieiga per internetą: <https://www.arctictoday.com/china-launches-first-domestically-built-icebreaker/>

²⁶ Žr. 24 šaltinį.

²⁷ World icebreakers overview. (2024 m. kovo 13 d.). Prieiga per internetą: <https://akerarctic.fi/arctic-passion/world-icebreakers-overview/>

²⁸ Žr. 6 šaltinį.

observatoriją, o jos veiklos sritys išplėstos – aprėpia atmosferos tyrimus, okeanografiją, glaciologiją, geofiziką, nuotolinius stebėjimus ir biologiją. 158 ha plote įkurta moksliniams stebėjimams skirta observatorija, sandėlis ir patalpos, kuriose gali gyventi 10 žmonių.

- **Kinijos ir Šiaurės šalių Arkties tyrimų centras**, šiuo metu įsikūręs senajame Kinijos poliarinių tyrimų instituto pastate Šanchajuje. Pagrindinė jo funkcija – skatinti aktyvų Kinijos ir Norvegijos bendradarbiavimą mokslinių tyrimų srityje.

JAV Gynybos departamento 2019 m. metinėje ataskaitoje Kongresui apie KLR pažangą karinėje ir apsaugos srityse konstatuojama, kad pasitelkdam mokslinį bendradarbiavimą kinai siekia įsitvirtinti Arktyje ir didinti strateginę įtaką regione.²⁹

Apibendrinant, Kinija parėjusio amžiaus pabaigoje įsitraukė į mokslinę veiklą Arktyje ir ėmė palaipsniui plėtoti ir tam reikalingą infrastruktūrą. Pekino mokslinės ambicijos ir tarptautinio bendradarbiavimo projektai vertinami nevienareikšmiškai, už jų neretai įžvelgiamas siekis legitimuoti platesnio masto KLR pretenzijas poliariniame regione.

4. Kinijos ekonominiai interesai Arktyje, santykiai su Rusija ir kitomis Arkties tarybos šalimis

2018 m. kinų Arkties baltojoje knygoje kaip iniciatyvos „Viena juosta, vienas kelias“ plėtros plano dalis pristatyta „Poliarinio šilko kelio“ koncepcija. Naftos ir dujų pramonė bei laivyba yra pagrindinės sritys, kuriose kinų bendrovės vysto veiklą aptariamajame regione. Manoma, kad Arkties ištekliais galima patenkinti iki 60 proc. Kinijos energijos poreikio, todėl natūralu, kad Pekinas intensyviai dirba siekdamas užsitikrinti sau reikšmingą vaidmenį jų žvalgymo, gavybos ir paskirstymo procesuose.³⁰

Dėl agresijos prieš Ukrainą Vakarų sankcijų varžomas **Putino režimas mainais už Kinijos paramą Pekinui sudarė palankias sąlygas įsigyti pigesnės naftos ir dujų, prieiti prie gamtinių išteklių ir įsigyti slaptų Rusijos karinių technologijų. Kinija yra viena iš nedaugelio šalių, besipelnančių iš karo Ukrainoje.**³¹

Ieškodama alternatyvių prekybos kelių, Kinija aktyviai domisi laivybos maršrutais Arkties regione.

Dar 2013 m. valstybinės laivybos bendrovės „China Ocean Shipping Company Limited“ prekybinis laivas pirmą kartą pasiekė Europą Šiaurės rytų jūrų keliu per Arkties vandenį. Bendrovės teigimu, šis žingsnis žengtas tenkinant jos poreikį „plėtoti naujus maršrutus ir ieškoti rinkos augimo taškų“.³²

²⁹ JAV Gynybos departamentas. (2019 m. gegužės 9 d.). Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China. Prieiga per internetą: https://media.defense.gov/2019/may/02/2002127082/-1/-1/1/2019_china_military_power_report.pdf

³⁰ Benda, L. (2022 m. sausio 27 d.). Growing influence of China in the Arctic. Prieiga per internetą: <https://www.securityoutlines.cz/growing-influence-of-china-in-the-arctic/>

³¹ Žr. 2 šaltinį.

³² Žr. 4 šaltinį.

Atlanto ir Ramųjų vandenynus jungiantis Šiaurės jūrų kelias - vienas tokių maršrutų. Tai perspektyvi prekių gabenimo laivais linija, todėl Kinija stengiasi užsitikrinti dalyvavimą jo plėtroje. Didžiausias Šiaurės jūrų kelio pranašumas - mažesnės išlaidos dėl greitesnio tranzito tarp Kinijos ir Šiaurės Europos uostų. Plaukiant šiuo Arkties maršrutu atstumas tarp Azijos ir Europos maždaug 40 proc. trumpesnis nei laivybos kelias per Sueco kanalą. **Anksčiau Rusija, motyvuodama saugumo sumetimais, į galimybę plėtoti Šiaurės jūrų kelią kartu su kinais žvelgė nepalankiai. Tačiau diplomatinė izoliacija, augantis poreikis naudotis Arkties ištekliais ir Rusijos kapitalo bei technologijų apribojimo pasekmių pripažinimas privertė Putino režimą nuomonę šiuo klausimu drastiškai pakeisti.** Be to, vis labiau suvokiama, kad Šiaurės jūrų kelio ekonominė svarba yra ribota laiko atžvilgiu: ledynams aptirpus ir laivybos keliui prasiplėtus į tarptautinius vandenį, jo pelningumas gerokai sumažėtų.³³

Kinijos ir Rusijos bendradarbiavimo pavyzdžiai liudija intensyvias pastangas kartu plėtoti Šiaurės jūrų kelią. **2024 metų birželį Rusijos branduolinės energetikos milžinė „Rosatom“ ir kinų bendrovė „Hainan Yangpu NewNew Shipping Company“ pasirašė susitarimo memorandumą** dėl konteinerių gabenimo penkiais „Arctic“ klasės konteineriniais laivais Šiaurės jūrų keliu paslaugų teikimo ištisus metus. Toliau stiprindami bendradarbiavimą, **2024 metų rugpjūtį Kinijos premjeras Li Qiangas ir Rusijos ministras pirmininkas Michailas Mišustinas pasirašė bendrą komunikatą**, kuriuo susitarė plėtoti Arkties laivybos maršrutus ir poliarinių laivų technologijas bei statybą. Be to, **nuo 2025 m. Rusija įsipareigojo išlaikyti Šiaurės jūrų kelią ištisus metus atvirą** laivams, pritaikytiems plaukianti atšiauriomis sąlygomis. Šiam tikslui šalis skyrė 300 mln. rublių. Remiantis Rusijos prognozėmis, tikimasi, kad iki 2031 m. krovinių gabenimas aptariamuoju maršrutu padidės iki 200 mln. tonų, o iki 2035 m. - iki 1,8 mlrd. tonų.³⁴

Bene didžiausias kinų ir rusų bendradarbiavimo pavyzdys - **2017 m. Rusijoje pradėjęs veikti Jamalo naftos ir dujų terminalas.** Angliavandeniliai gabunami suskystintųjų gamtinių dujų (SGD) laivais ir paskirstomi vamzdynais. Rusijai reikėjo didelio, rentabilaus terminalo. 2016 m. Kinija jo plėtrai paskolino 12 mlrd. JAV dolerių. Faktiškai tapdami skolintojais, kinai padengė du trečdalius projekto išorinio finansavimo poreikio. Kinijos nacionalinė naftos korporacija ir bendrovė „Silk Road Fund“ dabar turi atitinkamai 20 ir 9,9 proc. projekto akcijų. Šis terminalas leidžia gabenti SGD Šiaurės jūrų keliu į Europą ir Aziją.³⁵ **2019 m. Rusija taip pat pradėjo eksploatuoti dujotiekį „Power of Siberia“,** kuriuo Kinijai tiekiamos gamtinės dujos iš Rytų Sibire esančių telkinių.³⁶

Dar viena didelė su pagalba iš išorės vystoma **Rusijos SGD iniciatyva - „Arctic LNG 2“** Gydano pusiasalyje. Šalies žiniasklaidoje prognozuojama, kad iki 2050 m. šis projektas gali užtikrinti 9 proc. pasaulinės suskystintųjų SGD gamybos. Siekdama pritraukti užsienio investuotojų, Rusijos Vyriausybė pažadėjo viliojančias mokesčių lengvatas ir subsidijas, tačiau dėl karo Ukrainoje JAV paskelbė taikysianti

³³ Žr. 6 šaltinį.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Žr. 12 šaltinį.

³⁶ Žr. 30 šaltinį.

sankcijas tiek pačiam agresorės projektui, tiek dalyvaujantiems jame. Nepaisant to, 2024 metų birželio 7 d. Kinijos „PetroChina“ ir Rusijos „Novatek“ pasirašė akcijų pirkimo-pardavimo sutartį. Šiuo susitarimu numatyta, kad „PetroChina“ įsigys 10 proc. „Arctic LNG 2“ akcijų.³⁷

Kinijos elgesys „Arctic LNG 2“ atžvilgiu iliustruoja dvigubą Xi Jinpingo žaidimą – remti Rusiją bei jos projektą, tuo pat metu nerizikuojant prarasti patekimo į Vakarų rinkas. Spaudžiama JAV ir Europos, Kinijos bendrovė „Wison New Energies“ 2024 metų birželio 21 d. oficialiai pasitraukė iš projekto, tačiau rugpjūtį nedidelė Kinijos krovinių laivų flotilė slapta atplukdė „Arctic LNG 2“ skirtos įrangos, kurią tiekė minėta kinų įmonė. Kelionės Kinijos vandenimis metu vienas laivų dukart pakeitė pavadinimą, o jo automatinė identifikavimo sistema rodė, esą plaukiama į Norvegiją, o ne į Rusiją. Kai ši operacija buvo atskleista, „Wison New Energies“ neigė tiesioginį dalyvavimą versdama kaltę trečiosioms šalims. Kadangi kinai spėjo pristatyti tik dalį projektui reikalingos elektros generavimo įrangos, neatmetama, kad bus surengta dar viena slapta jos gabenimo operacija.³⁸

Taigi, nepaisant sankcijų, Rusijos SGD terminalų eksploatacija, nors ir patiriant sunkumų, tęsiasi.³⁹

Naujiųjų agentūra TASS, remdamasi Kinijos muitinės duomenis, pranešė, kad **rusiškų SGD eksportas į Kiniją 2024 m. išaugo 3,3 proc. – iki 8,3 mln. metrinių tonų**. Kinijos ambasadorius Rusijoje užsiminė, jog SGD importą planuojama didinti ir 2025 m.⁴⁰

Pastebimas ir **Pekino susidomėjimas gamtos išteklių gavybos, geležinkelių ir uostų plėtros projektais Vakarų Sibire**. Čia Kinijos komunikacijų ir statybos bendrovė ir rusų įmonė „Russian Titanium Resources“ bendradarbiauja siekdamos eksploatuoti didelį titano rūdos telkinį. Projekto eigoje numatoma nutiesti geležinkelį, jungiantį Sosnogorską su Indiga prie Barenco jūros, taip pat išplėsti giliavandenį Indigos uostą. Archangelske prie Baltosios jūros iš dalies Kinijos lėšomis statomas dar vienas giliavandenis uostas.⁴¹

Visgi intensyvėjantis bendradarbiavimas su Rusija Pekinui gali turėti ir neigiamų pasekmių, nes **dėl šios partnerystės pašlijo Kinijos santykiai su kitomis Arkties tarybos šalimis**. Kinijai, kaip ne Arkties šaliai, aktyviai dalyvaujančiai regiono reikaluose, svarbi Arkties šalių parama. Ilgalaikėje perspektyvoje tik taika ir stabilumas Arktyje atitinka pačios Kinijos politinius ir ekonominius interesus.⁴² **Nors stambieji tarptautiniai Kinijos investiciniai projektai atitenka Rusijai, esama ir mažesnio masto bendradarbiavimo su kitomis Arkties šalimis pavyzdžių**. KLR dalyvauja statant, eksploatuojant ir valdant infrastruktūrą, įskaitant tiltus, geležinkelius ir uostus Suomijoje, Norvegijoje, Švedijoje.⁴³

Pavyzdžiui, Norvegijoje „Sichuan Road & Bridge Group“ prisidėjo statant kabančius tiltus Halogalande ir Beitstade, kurie buvo baigti atitinkamai 2018 ir 2020 m. Švedijoje „China Railways Group“ per dukterinę įmonę laimėjo Stokholmo regioninės tarybos skelbtą konkursą dėl trijų tunelių metro linijai pratęsti. Valstybinė Kinijos bendrovė „China Investment Corporation“ valdo per milijoną kvadratinį metrų logistikos nekilnojamojo turto Suomijoje –

³⁷ Zhang, J. (2024 m. gruodžio 9 d.). Russia clears the path for China in the Arctic. Prieiga per internetą:

<https://www.gisreportsonline.com/r/china-arctic-russia/>

³⁸ Ten pat.

³⁹ Afanasiev, V. (2025 m. balandžio 9 d.). Sanctioned Russian LNG operator gears up for potential summer loadings. Prieiga per internetą:

<https://www.upstreamonline.com/lng/sanctioned-russian-lng-operator-gears-up-for-potential-summer-loadings/2-1-1804601>

⁴⁰ Astakhova, O. (2025 m. balandžio 15 d.). China is set to import more Russian LNG in 2025, ambassador says. Prieiga per internetą:

<https://www.reuters.com/markets/commodities/china-is-set-import-more-russian-lng-2025-ambassador-says-2025-04-15/#:~:text=According%20to%20TASS%20news%20agency,is%20the%20world's%20largest%20buyer>

⁴¹ Žr. 20 šaltinį.

⁴² Chen, C. (2023 m. balandžio 4 d.). China-Russia Arctic Cooperation in the Context of a Divided Arctic. Prieiga per internetą:

<https://www.thearcticinstitute.org/china-russia-arctic-cooperation-context-divided-arctic/>

⁴³ Žr. 20 šaltinį.

Helsinkio uoste, geležinkelio logistikos centre, Helsinkio Vantos oro uoste ir kt.⁴⁴ Kinų „Hutchison Ports“ valdo konteinerių terminalą Stokholmo Norviko uoste, o Švedijos Geteborgo ir Kinijos Šendženo uostai 2023 m. pasirašė giminingų uostų susitarimą. Švedijoje „Gingko Tree Investment Ltd.“ valdo 37,5 proc. bendrovės, kuriai priklauso „Arlanda Express“ – oro uosto geležinkelis, jungiantis Stokholmo Arlandos oro uostą ir Stokholmo centrinę stotį.⁴⁵

Kinija aktyviai dalyvauja ir naudingųjų iškasenų kasyboje Šiaurėje, ypač Kanadoje ir Grenlandijoje.

Vienas svarbiausių šios srities projektų – Kanados šiaurėje esantys „Nunavuto Izoko“ cinko rūdos telkiniai, sulaukę nemenkų įmonės „MMG Ltd“ investicijų. Kai kurios privačios ir valstybinės Kinijos kompanijos yra įsigijusios kontrolinius Kanados kasybos įmonių akcijų paketus. Pavyzdžiui, 2008 m. kinai įsigijo cinko, 2010 m. – nikelio, o 2012 m. – geležies rūdos kasyklas. Grenlandijoje Kinija pradėjo vykdyti Kvanefjeldo projektą, pagal kurį bus kasamas uranas ir retieji žemės elementai. Viena bendra Kinijos ir Australijos įmonė vystė cinko gavybos Grenlandijos Citroneno fiorde projektą.⁴⁶

Pažymėtina ir tai, kad **nemažai kinų investicijų į panašius projektus strigo ar tiesiog neatsipirko**. Kai kurie nusivylę Kinijos investuotojai kreipėsi į teismus dėl žalos atlyginimo arba teikė skundus Arkties šalių vyriausybėms dėl susitarimų sąlygų. Esama kinų bendrovių, susidūrusių su finansiniais ar teisiniais sunkumais savo šalyje. Dalis įmonių nutraukė partnerystes arba iš jų pasitraukė. Šios tendencijos akivaizdžios tiek energetikos, tiek kasybos srityse.⁴⁷

Pavyzdžiui, netrukus po to, kai Kinija tapo AT nare ir pasirašė laisvosios prekybos susitarimą su Islandija, kinų kompanija „China National Offshore Oil Corporation“ ir islandų energetikos įmonė „Eykon“ sudarė bendradarbiavimo sutartį ir gavo licenciją žvalgyti naftos ir dujų išteklius Drekio regione. Vis dėlto paaiškėjo, kad telkiniai riboti, ir kompanija, pradinio investavimo etapo metu vadinta „pirmąja Kinijos įmone, gavusia leidimą ieškoti naftos Arktyje ir žengusi esminį antrosios pagal dydį pasaulio ekonomikos žingsnį energijos žvalgyimo užsienyje srityje“, 2018-ųjų pradžioje susitarimą nutraukė.⁴⁸

Žemės išteklių gavyba pasižymi didele rizika, todėl **dažnai pačioms Vakarų įmonėms reikalinga kinų partnerystė šio sektoriaus projektuose. Kinai vis dar dominuoja pasaulio technologijų ir tiekimo grandinių srityse, o vakarietišku įmonių poreikis užsitikrinti prieigą prie jų išlieka pagrindine Kinijos dalyvavimo įvairiuose projektuose priežastimi**. Kasyklų nuosavybė pati savaime nelemia, kur žaliavos bus perdirbamos. Pramonės paklausa ir pasiūla labiau priklauso nuo medžiagų perdirbimo ir pažangių produktų gamybos, o ne nuo žaliavų tiekėjo. Į geopolitinę riziką, kylančią leidžiant Kinijos valstybiniams ar pusiau valstybiniams subjektams perimti kasyklas tokiuose jautriuose regionuose kaip Arktis, atsižvelgiama. Tačiau iš žaliavų tiekimo patikimumo perspektyvos Kinijos bendrovių, galimai reguliuojamų KKP, nuosavybė kasyklose yra mažiau svarbi nei tolesnio perdirbimo ir gamybos procesų kontrolė.⁴⁹

Paminėtina, kad KLR, siekdama vystyti projektus Arkties šalyse, nevengė priešiškos retorikos ir ekonominių bausmių, dažnai pabrėždama, kokia didelė jos ekonomika, palygti, pvz., su Danija, Islandija,

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Žr. 4 šaltinį.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Andersson, P., Kalvig, P., Pram Gad, U. (2022 m. gegužės 23 d.). Chinese companies in Arctic mining are gaming the master plan. Prieiga per internetą: <https://www.diis.dk/en/research/chinese-companies-in-arctic-mining-are-gaming-the-master-plan>

Norvegija, Suomija ar Švedija, ir kaip mažai dvišalių svertų šios turi.⁵⁰ Agresyvių Kinijos pareiškimų būta ir informacinėje erdvėje. Pekinas viešai atmetė Arkties šalių žiniasklaidoje pateiktą informaciją apie nederamus jo veiksmus ir pasmerkė Arkties šalių visuomenės veikėjus bei žurnalistus. Pastaraisiais metais įtampą dar pakurstė ambivalentiška Kinijos pozicija agresiją prieš Ukrainą vykdančios Rusijos atžvilgiu. Tokios **Kinijos politikos pasekmė - padidėjęs AT šalių įtarumas dėl Pekino siūlomų ekonominių bei mokslinių projektų, nuodugnesnis su jais susijusių grėsmių vertinimas.**⁵¹

Arkties šalims klausimų kelia ir Kinijos taikomos atsinaujinančiųjų resursų eksploatavimo praktikos, ypač žuvininkystės metodai. Kinija yra didžiausia pasaulyje žuvų augintoja, vartotoja, perdurbėja ir eksportuotoja. Šalies žuvų importas taip pat nuolat auga. **Kinai užtikrina daugiau nei trečdalį pasaulinės žuvų pasiūlos, daugiausia iš nuolat plečiamo jūrinės akvakultūros sektoriaus, nes didžioji dalis Kinijos vidaus žuvininkystės išteklių yra išnaudota.** Nuo to, kaip Pekinas toliau vystys ir reguliuos nacionalinę žuvininkystę, gali priklausyti, ar intensyviai eksploatuojamos giliavandenės ekosistemos sugebės atsistatyti.⁵²

Kinija nuolat kaltinama neteisėta ir grobuoniška žvejyba kitų šalių, ypač Pietryčių Azijos kaimynių, išskirtinėse ekonominėse zonose. KLR turi didžiausią pasaulyje komercinės žvejybos laivyną – per pusę milijono laivų. Jūrinių „pilkųjų zonų“ problemas nagrinėjančio projekto „SeaLight“ teigimu, šalis yra viena didžiausių pažeidėjų ir masiškai vykdo nelegalią žvejybą.⁵³

Šiuo metu Kinijos veikla, susijusi su žvejyba Arktyje, yra ribojama. Pekinas nėra sudaręs susitarimų su Arkties šalimis dėl žvejybos jų išskirtinėse ekonominėse zonose, o **pagal tarptautinį susitarimą, kuriuo siekiama užkirsti kelią neregamentuojamai žvejybai atviroje jūroje, vykdomai Arkties vandenyno centrinėje dalyje (angl. *Central Arctic Ocean Fisheries Agreement*), nereguliuojama žvejyba šioje teritorijoje draudžiama iki 2037 m.** Susitarimas priimtas 2018 m. JAV iniciatyva, tarp dešimties jį pasirašiusių šalių – ir Kinija.⁵⁴ Tačiau kyla klausimų, kas laukia po 2037-ųjų – neaišku, ar dokumentas bus atnaujintas, ar bus įdiegta žvejybos valdymo sistema, ribojanti ne Arkties regiono šalių, tokių kaip Kinija, prieigą. Tokie veiksniai, kaip dėl šylančio klimato vykstanti daugelio žuvų rūšių migracija į šaltesnius vandenius ar nuolat auganti pasaulinė baltymų paklausa leidžia spėti, kad **artimiausiais dešimtmečiais prieiga prie žuvininkystės plotų Arkties vandenyno centrinėje dalyje gali tapti svarbiu geopolitiniu klausimu.**⁵⁵

⁵⁰ Žr. 4 šaltinį.

⁵¹ Žr. 20 šaltinį.

⁵² Ling Cao, L., R. Naylor, P. Henriksson, D. Leadbitter, M. Metian, M. Troell, W. Zhang. (2015). China's aquaculture and the world's wild fisheries. Science 347(6218). Prieiga per internetą:

https://www.researchgate.net/publication/321242967_Chinas_aquaculture_and_the_worlds_wild_fisheries

⁵³ China's 'Predatory' Trawler Fleet and the Fishing Industry's Dirty Secret. (2023 m. lapkričio 17 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.newsweek.com/china-fishing-fleet-industry-environment-forced-labor-1844620>

⁵⁴ WWF. (n. d.). Central Arctic Ocean Fishing Agreement. Prieiga per internetą: <https://www.arcticwwf.org/our-priorities/governance/central-arctic-ocean-fisheries-agreement/>

⁵⁵ Žr. 4 šaltinį.

Taigi, nors Kinija ir yra aptariamojo susitarimo dalis, Pekino ketinimai kelia pagrįstų įtarimų, nes šalis yra užsitarnavusi prastą reputaciją sutarčių ir sankcijų vykdymo bei nacionalinių korporacijų kontrolės srityse.⁵⁶ JAV pakrantės apsaugos vadas Williamas Woityra dar 2019 m. rašė, kad nėra pagrindo manyti, jog Kinijos Vyriausybė vykdys šį susitarimą. Pasak jo, esant ekonominėms paskatoms sukčiauti ir aplinkybėms, leidžiančioms tai daryti, Kinija ne kartą užmerkė akis prieš neteisėtas savo pramonės atstovų veiklas arba tyliai jas palaikė. Woityros nuomone, imdamosi lyderės vaidmens Arkties regione Jungtinės Valstijos gali priversti pažeidėjus atsakyti, o ignoruojantiems taisyklės priminti, kad šie įsipareigojimai ir susitarimai nėra tik parodomieji ar taikomi tik tada, kai jiems patogiu.⁵⁷

Apibendrinant, ekonominiai interesai yra tarp svarbiausių veiksnių, lemiančių didelį Kinijos supergalios susidomėjimą Arktimi. Pekino ekonominio bendradarbiavimo projektai tokiose Arkties regiono šalyse kaip Danija, Islandija, Norvegija, Suomija ar Švedija neįgavo reikšmingesnio masto, nes agresyvi KLR diplomatinė retorika, ekonominis šantažas bei partnerystė su Rusija karo Ukrainoje kontekste padidino minėtų Šiaurės šalių įtarumą ir lėmė atsargesnę laikyseną Kinijos siūlomų iniciatyvų atžvilgiu. Dėl minėtų aplinkybių didžiąją dalį stambių projektų kinai vysto su Rusija, kuri savo ruožtu yra priversta nuolaidžiauti Kinijai ir prie jos taikytis. Per šiaurinę Rusijos pakrantę einantis Šiaurės jūrų kelias yra KLR strategiškai svarbus maršrutas, leidžiantis gerokai sutrumpinti krovinių gabenimą. Galima numanyti, kad dvišalis bendradarbiavimas plėtojant šį maršrutą bus tęsiamas. Be to, kinai aktyviai investuoja į Rusijos suskystintųjų gamtinių dujų terminalus ir kitus infrastruktūros projektus. Taip pat nuspėjama, kad ateinančiais metais Kinija stengsis dalyvauti tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose bei stebėjimo programose ir vykdys žvalgomąją žvejybą siekdama išsiaiškinti potencialius žuvų gausius plotus. Artimiausioje ateityje žuvininkystės klausimas gali tapti svarbiu įtampos tarp Kinijos ir Vakarų tašku.

5. Saugumo rizikos, susijusios su Kinijos karine galia Arkyje

Kinų Arkties baltojoje knygoje karinis saugumas nepatiriamas, tačiau Kinijos ginkluotųjų pajėgų plėtra yra neatsiejama Pekino ambicijų tapti „didžiąja poliarine galybe“ dalis. Karinės strategijos požiūriu Arkties regionas būtų svarbus tiek gynybai, tiek puolimui.

Kalbant apie Pekinui rūpimus su saugumu susijusius klausimus, **vienas svarbiausių jo strateginių interesų yra maršrutų, kuriais gabenama nafta ir gamtinės dujos, diversifikacija, siekiant pašalinti Kinijos silpnę, pramintą „Malakos dilema“**. 2003 m. tuometinio prezidento Hu Jintao sugalvotas terminas reiškia KLR pažeidžiamumą Malakos sąsiaurio, esančio tarp Malaizijos ir Indonezijos, karinės blokados atveju. Šiuo sąsiauriu Kinijai gabenamos įvairios prekės ir žaliavos, įskaitant apie 6,5 mln. barelių naftos kasmet. Ypač didelė priklausomybė nuo šio jūrų maršruto kelia grėsmę Kinijos prekybos tinklui. Kiti jūriniai keliai taip pat rizikingi. Sueco kanalas kasmet vis labiau apkraunamas, o Pietų Kinijos

⁵⁶ Woityra, W. (2019 m. gruodis). China Can't Be Trusted in the Arctic. Prieiga per internetą: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2019/december/china-cant-be-trusted-arctic>

⁵⁷ Ten pat.

jūroje darosi nesaugu dėl piratų išpuolių. Tai verčia nerimauti dėl laivybos ir prekių importo bei eksporto stabilumo. Žinant, kad net **90 proc. Kinijos produkcijos transportuojama jūrų maršrutais**, aiškiau, kodėl šalis nusiteikusi bendradarbiauti su Rusija dėl Šiaurės jūros kelio eksploatavimo.⁵⁸

2023 metų pavasarį Kinija ir Rusija Murmanske pasirašė memorandumą, kuriuo siekiama stiprinti bendradarbiavimą tarp abiejų šalių pakrančių apsaugos tarnybų bei ateityje rengti bendras pratybas.

Federalinės saugumo tarnybos (FSB) Pasienio tarnybos vadovas Vladimiras Kulišovas komentavo, kad naujuoju susitarimu pabrėžiamos bendros pastangos kovoti su terorizmu, nelegalia migracija, narkotikų ir ginklų kontrabanda, taip pat stabdyti nelegalią žvejybą. Pareigūnas paaiškino, kad Rusijai teko ieškoti naujų partnerių, nes su pakrančių apsauga susijęs bendradarbiavimas su septyniomis kitomis Arkties valstybėmis yra sustabdytas. Arkties pakrančių apsaugos forumas (angl. Arctic Coast Guard Forum),⁵⁹ kuriam tuo metu pirmininkavo Rusija, planavo 2023 m. surengti bendras daugiašales jūrų pratybas. Kadangi Norvegijos, Švedijos, Suomijos, Islandijos, Danijos, Kanados ir JAV atstovai nusprendė nedalyvauti, FSB nutarė pasikviesti Kiniją stebėtojos teisėmis. Kitas žingsnis – šios valstybės dalyvavimas būsimose pratybose. Pasak Norvegijos tarptautinių santykių instituto akademikės prof. Elanos Wilson Rowe, pažymėtina, kad Rusijos pakrančių apsaugos tarnyba yra pavaldi FSB, o tarp abiejų šalių pasirašytas memorandumas rodo, kad Rusija ir Kinija į bendradarbiavimo „minkštojo saugumo“ ir apskritai saugumo srityse potencialą žvelgia rimtai.⁶⁰

2024 m. rudenį JAV pakrančių apsauga pranešė, kad Beringo jūroje – labiausiai į šiaurę nutolusiame taške, kuriame kada nors buvo pastebėti kinų laivai – užfiksavo keturis Rusijos ir Kinijos pakrančių apsaugos laivus. Kitą dieną Kinijos pakrančių apsaugos tarnyba paskelbė, kad pirmą kartą įplaukė į Arkties vandenyno vandenį vykdydama bendrą patruliavimo su Rusija misiją. Analitikų nuomone, toks patruliavimas – platesnio bendradarbiavimo modelio dalis, taip pat šia operacija siekiama pasiųsti žinią Vašingtonui, kurio veikla Pietų ir Rytų Kinijos jūrose jau seniai erzina Pekiną.⁶¹

Kinija, pasirašydama Murmansko memorandumą, iš esmės įgijo daugiau galimybių naudotis

Rusijos šiaurės rytų pakrante. Esama situacija atskleidžia ir vis silpnėjančias Rusijos pozicijas šios dvišalės partnerystės dinamikoje. Viena vertus, šaliai reikia investicijų ir technologijų energetikos ir infrastruktūros projektams įgyvendinti, kita vertus, Rusijos Arkties zonoje yra kelios strateginės karinės bazės. Maskvos dilema – labiau atsiverti užsienio investicijoms ar atsiriboti siekiant apginti saugumo interesus. Be to, priklausomybė nuo trečiųjų šalių laivynų, gabenančių krovinius Šiaurės jūros keliu, sukeltų Rusijai papildomą geopolitinę riziką. Platesnis šio transporto koridoriaus naudojimas gali paskatinti kitas šalis siekti, kad būtų įtvirtintas tarptautinis jo reguliavimas ir, atitinkamai, atėmimas iš Rusijos jurisdikcijos.⁶²

Bet kokių atveju, **Kinijos dominavimo Arktyje planai yra inkorporuoti į šalies nacionalinio saugumo architektūrą.** 2023 metų pradžioje, išbandant Sun Yat-seno universitetui priklausantį naują ledlaužį „Zhong Shan Da Xue Ji Di“, universiteto atstovas Xie Pengas sakė, kad moksliniai tyrinėjimai Arktyje gali padėti atsakyti į tarptautinei bendruomenei ir apskritai žmonijos atečiai svarbius klausimus apie klimato

⁵⁸ Martins, T., T. (2023 gruodžio 23 d.). Arctic Ambitions: China's Engagement With the Northern Sea Route. Prieiga per internetą: <https://thediplomat.com/2023/11/arctic-ambitions-chinas-engagement-with-the-northern-sea-route/>

⁵⁹ Arctic Coast Guard Forum. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.arcticcoastguardforum.com/>

⁶⁰ Nilsen, T. (2023 m. balandžio 25 d.) FSB signs maritime security cooperation with China in Murmansk. Prieiga per internetą: <https://www.thebarentsobserver.com/security/fsb-signs-maritime-security-cooperation-with-china-in-murmansk/162966>

⁶¹ McCarthy, S. (2024 m. spalio 3 d.). China's Coast Guard claims to have entered the Arctic Ocean for the first time as it ramps up security ties with Russia. Prieiga per internetą: <https://edition.cnn.com/2024/10/03/china/china-russia-coast-guard-arctic-ocean-intl-hnk#:~:text=China's%20Coast%20Guard%20claimed%20it,wished%20to%20expand%20its%20footprint>

⁶² Aliyev, N. (2024 m. birželio 15 d.). Moscow's Arctic Projects Amidst the War: Sanctions, LNG projects, Icebreakers and the Northern Sea Route. Prieiga per internetą: <https://www.ispionline.it/en/publication/moscows-arctic-projects-amidst-the-war-sanctions-lng-projects-icebreakers-and-the-northern-sea-route-178452>

kaitą, ledynų tirpsmą ir pan., taip pat pabrėžė, kad poliarinis pajėgumas įvardijamas kaip viena pagrindinių nacionalinio saugumo sričių – greta vidaus, giliųjų vandenų ir kosmoso saugumo”.⁶³

Kinijos karinės galios demonstravimas poliariniame regione jau kurį laiką kelia nerimą kitoms

Arkties valstybėms, ypač JAV. Pavyzdžiui, Kinija gebėjimą projektuoti savo jūrinę galią į Šiaurės Amerikos pakrantę pademonstravo dar 2015 metų rugsėjį, kai penki karo laivai pasirodė JAV teritoriniuose vandenyse prie Aliaskos – tai buvo pirmoji Kinijos „laivybos laisvės“ operacija. Tais pačiais metais karinių jūrų pajėgų operatyvinė grupė pirmą kartą apsilankė Danijos, Suomijos ir Švedijos teritoriniuose vandenyse. Nuo 2021 m. Kinijos karo laivai ne kartą plaukiojo prie Aliaskos krantų. JAV prezidentas Donaldas Trumpas apie tokius veiksmus, kurie traktuojami kaip potenciali grėsmė, sakė – „nereikia nė žiūronų – apsidairai ir visur matai Kinijos laivus”.⁶⁴

Kaip jau minėta, pastaraisiais metais suaktyvėjo ir Kinijos karinis bendradarbiavimas su Rusija

Arktyje. 2024 metų liepą šalys prie Aliaskos vykdė bendrą patruliavimo ore misiją, kurios metu kinų bombonešiai greičiausiai turėjo leisti Rusijos karinėse bazėse pasipildyti degalų. Tų pačių metų rugsėjį abiejų šalių kariniai laivai dalyvavo Kinijos ir Rusijos karinėse jūrų pratybose „North-Joint 2024“, vykusiose Japonijos ir Ochotsko jūrose. Spalį, įgyvendindamos Murmanske pasirašytą memorandumą, Kinijos ir Rusijos pakrančių apsaugos tarnybos pirmą kartą kartu patruliavo Arktyje bei dalyvavo bendrose pratybose.⁶⁵

Pabaigai svarbu paminėti tai, kad civilinės srities mokslinės veiklos taip pat gali prisidėti prie Kinijos karinio įsitvirtinimo Arkties regione. **Civilinės ir karinės sričių integracija sudaro Kinijos karinės ir civilinės sintezės plėtros strategijos pagrindą.**

Karinė ir civilinė sintezė yra nacionalinė KKP strategija, kuria siekiama iki 2049 m. kinų Liaudies išlaisvinimo armiją paversti „pasaulinio lygio kariuomene“. Pagal strategiją, siekdama įgyvendinti savo karinius tikslus, KKP perima pasaulio piliečių, tyrėjų, mokslininkų ir privačiojo sektoriaus intelektinę nuosavybę, svarbiausių tyrimų išvadas ir technologinę pažangą. KKP sistemingai reorganizuoja Kinijos mokslo ir technologijų įmones, siekdama užtikrinti, kad naujos inovacijos vienu metu skatintų ekonominę ir karinę plėtrą. Strategijos įgyvendinimą asmeniškai prižiūri KLR prezidentas ir KKP generalinis sekretorius Xi Jinpingas.⁶⁶

Karinės ir civilinės sintezės strategijoje pabrėžiamas abiejų sričių veikėjų dalijimasis disponuojamais resursais, kompetencijomis ir technologijomis. Toks bendradarbiavimas palengvina civilinių technologijų pritaikymą kariniams tikslams, tuo pačiu skatinamas karinių technologijų komercializavimas ir pritaikymas civiliniam vartojimui. Didinant technologijų pritaikomumą, duodamas impulsas aukštųjų technologijų gamybai, dvejopos paskirties sprendimų diegimui ir jų vartotojų bazės plėtrai. Pavyzdžiui, 2023 m. Kinija baigė povandeninio pasiklausymo įrenginio, kurį planuojama plačiai taikyti Arkties vandenyne, testavimą

⁶³ Juecheng, Z., Xiaoci, D. (2023 m. vasario 7 d.). China's Polar Icebreaker Conducts Sea Trials, to Boost Country's Research Capability in Polar Studies. Prieiga per internetą: <https://www.globaltimes.cn/page/202302/1284995.shtml>

⁶⁴ Žr. 2 šaltinį.

⁶⁵ Žr. 6 šaltinį.

⁶⁶ U.S. Department of State. (n. d.). The Chinese Communist Party's Military-Civil Fusion Policy. Prieiga per internetą: <https://2017-2021.state.gov/military-civil-fusion/>

natūraliomis sąlygomis.⁶⁷ Nesunku suprasti, kad tokios technologijos gali būti pasitelktos ir NATO atominių povandeninių laivų judėjimui stebėti.⁶⁸

Apibendrinant, Kinijos interesai Arktyje yra įtraukti į šalies strateginio saugumo architektūrą. Saugumo prasme bendradarbiaujant su Rusija (eksploatuojant Šiaurės jūros kelią) sprendžiama vadinamoji Kinijos „Malakos dilema“. Apskritai karinis konfliktas Arktyje artimoje perspektyvoje mažai tikėtinas, tačiau Kinijos kariniai laivai nuo 2021 m. reguliariai pasirodo netoli JAV Aliaskos krantų. Taipogi intensyvėja Kinijos karinis bendradarbiavimas su Rusija. Galiausiai Kinijos vystomos technologijos ir moksliniai projektai Arktyje galimai yra dvigubos paskirties ir karinio konflikto metu gali būti atitinkamai pritaikomi.

6. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Kinijos susidomėjimas Arkties regionu nebuvo netikėtas ar staigus ir suintensyvėjo dar praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje, įsibėgėjus tuometinio KKP lyderio Deng Xiaopingo atsivėrimo Vakarams reformoms. Lūžio momentu galima laikyti Arkties baltosios knygos paskelbimą 2018 m. Dokumente pristatomas išgrynintas ir nuoseklus Kinijos politinis požiūris į Arktį. Deklaruojami siekiai aktyviai dalyvauti poliarinio regiono reikaluose, užsienio šalis užtikrinant, kad Pekinas gerbs nusistovėjusius tarptautinius susitarimus ir taisykles. Kinijos teisė dalyvauti sprendžiant su Arktimi susijusius klausimus grindžiama ir Špicbergeno sutartimi, kurioje numatyta ekonominės veiklos galimybė regione. Taip pat baltojoje knygoje primenama, kad nuo 2013 m. Kinija priimta į nuolatinės stebėtojas Arkties taryboje. Kitos šalys, ypač JAV, netiki Kinijos deklaruojamomis geromis geopolitinėmis intencijomis – pagrindo tam suteikia ir Pekino bandymai įvairiais formatais kurti alternatyvias, jam palankesnes veiklos Arktyje taisykles.

Poliarinio regiono moksliniai tyrimai reikšmingi ne tik Arkties aštuoneto šalims, bet ir visai tarptautinei bendruomenei. Kinijai Arktis svarbi dėl keleto konkrečių priežasčių: dėl Europą, Aziją ir Šiaurės Ameriką jungiančio regiono geografinės padėties, šylant klimatui atsiveriančių naujų jūrų kelių, taip pat gamtinių išteklių, naudingųjų iškasenų gausos. Taigi tyrimų plėtra aptariamoje teritorijoje turi rimtą, ekonomiškai pamatuojamą pagrindą. Kinija parėjusio amžiaus pabaigoje įsitraukė į mokslinę veiklą Arktyje ir ėmė palaipsniui plėtoti ir tam reikalingą infrastruktūrą. Pekino mokslinės ambicijos ir tarptautinio bendradarbiavimo projektai vertinami nevienareikšmiškai, už jų neretai įžvelgiamas siekis legitimuoti platesnio masto KLR pretenzijas poliariniame regione.

2018 m. kinų Arkties baltojoje knygoje kaip iniciatyvos „Viena juosta, vienas kelias“ plėtros plano dalis pristatyta „Poliarinio šilko kelio“ koncepcija. Naftos ir dujų pramonė bei laivyba yra pagrindinės sritys, kuriose kinų bendrovės vysto veiklą aptariamajame regione. Manoma, kad Arkties ištekliais galima patenkinti iki 60 proc. Kinijos energijos poreikio, todėl natūralu, kad Pekinas intensyviai dirba siekdamas

⁶⁷ Žr. 24 šaltinį.

⁶⁸ Aoki, N., Chindea, A. I., Lumpkin, D., Pezard, S., Shokh, J. (2025). China's Economic, Scientific, and Information Activities in the Arctic. Prieiga per internetą: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA2800/RRA2823-1/RAND_RRA2823-1.pdf

užsitikrinti sau reikšmingą vaidmenį jų žvalgymo, gavybos ir paskirstymo procesuose. Ekonominiai interesai yra tarp svarbiausių veiksmų, lemiančių didelį Kinijos supergalios susidomėjimą Arktimi. Pekino ekonominio bendradarbiavimo projektai tokiose Arkties regiono šalyse kaip Danija, Islandija, Norvegija, Suomija ar Švedija neįgavo reikšmingesnio masto, nes agresyvi KLR diplomatinė retorika, ekonominis šantažas bei partnerystė su Rusija karo Ukrainoje kontekste padidino minėtų Šiaurės šalių įtarumą ir lėmė atsargesnę laikyseną Kinijos siūlomų iniciatyvų atžvilgiu. Dėl minėtų aplinkybių didžiąją dalį stambių projektų kinai vysto su Rusija, kuri savo ruožtu yra priversta nuolaidžiauti Kinijai ir prie jos taikytis. Per šiaurinę Rusijos pakrantę einantis Šiaurės jūros kelias yra KLR strategiškai svarbus maršrutas, leidžiantis gerokai sutrumpinti krovinių gabenimą. Galima numanyti, kad dvišalis bendradarbiavimas plėtojant šį maršrutą bus tęsiamas. Be to, kinai aktyviai investuoja į Rusijos suskystintųjų gamtinių dujų terminalus ir kitus infrastruktūros projektus. Taip pat nuspėjama, kad ateinančiais metais Kinija stengsis dalyvauti tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose bei stebėjimo programose ir vykdys žvalgomąją žvejybą siekdama išsiaiškinti potencialius žuvų gausius plotus. Artimiausioje ateityje žuvininkystės klausimas gali tapti svarbiu įtampos tarp Kinijos ir Vakarų tašku.

Baltojoje knygoje karinis saugumas nepatiriamas, tačiau Kinijos ginkluotųjų pajėgų plėtra yra neatsiejama Pekino ambicijų tapti „didžiąja poliarine galybe“ dalis. Karinės strategijos požiūriu Arkties regionas būtų svarbus tiek gynybai, tiek puolimui. Kinijos interesai Arktyje yra įtraukti į šalies strateginio saugumo architektūrą. Saugumo prasme bendradarbiaujant su Rusija (eksploatuojant Šiaurės jūros kelią) sprendžiama vadinamoji Kinijos „Malakos dilema“. Apskritai karinis konfliktas Arktyje artimoje perspektyvoje mažai tikėtinas, tačiau Kinijos kariniai laivai nuo 2021 m. reguliariai pasirodo netoli JAV Aliaskos krantų. Taipogi intensyvėja Kinijos karinis bendradarbiavimas su Rusija. Galiausiai Kinijos vystomos technologijos ir moksliniai projektai Arktyje galimai yra dvigubos paskirties ir karinio konflikto metu gali būti atitinkamai pritaikomi.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Kinijos pastangos vykdyti mokslinius tyrimus, aktyviau dalyvauti Arkties valdyme, plėtoti karinius pajėgumus, pritaikytus atšaurioms sąlygoms, investuoti į regiono infrastruktūros projektus skirtus Pekino strateginei padėčiai ir „teisei kalbėti“ regione stiprinti. Nepaisant didėjančios pagrindinių Arkties valstybių kritikos, augantis Kinijos pastangų ir prievartos veiksmų intensyvumas rodo, kad Pekinas ir toliau atkakliai sieks geopolitinių tikslų poliariniame regione. Tarptautiniai susitarimai dėl Arkties administravimo ir regiono išteklių dalybos neabejotinai kels politines įtampas, kurios gali peraugti ir į rimtesnius konfliktus. Globali priešprieša, kartu ir bendradarbiavimas tarp liberalių demokratinių Vakarų vienoje pusėje bei Kinijos ir Rusijos kitoje, ateityje persikels ir į Arkties regioną.

Kinija daugiausia veiklos vykdo rusiškoje Arkties dalyje. Kitos regiono šalys dažniausiai atsargiai vertina kinų investicijas ar apskritai priešinasi Kinijos buvimui poliariniame regione. Visgi, net jei kinų karinė ir žvalgybinė rizika Arktyje yra santykinai nedidelė, JAV ir jos sąjungininkės turi neprarasti budrumo ir

nuolat stebėti su aptariamu regionu susijusias Pekino ekonomines, mokslines ir informacines veiklas, investicinių programų vykdymą, diplomatinės pastangas ir pan.

Yra pavyzdžių, rodančių, kad Pekinas yra linkęs pažeisti tarptautinius susitarimus, jei jam tai naudingiau ir jei tikisi likti nenubaustas. JAV administracija ne kartą ragino griežčiau prižiūrėti visų susitarimų, ypač dėl žvejybos, laikymąsi. Tai reiškia, kad NATO sąjungininkai privalo intensyvinti jūrų patruliavimą bent jau savo teritoriniuose vandenyse.

Kinijos sunkiųjų ledlaužių laivynas šiuo metu nedidelis, bet neabejotinai augs. Todėl NATO sąjungininkai taipogi atitinkamai turėtų skatinti savąsias ledlaužių laivyno plėtros bei modernizavimo programas.